

Практичне заняття №17

Тема: Методи навчання історії для учнів з порушенням інтелекту

План :

1. Методи навчання історії в допоміжній школі.
2. Методи усного повідомлення історичного матеріалу.
3. Методи роботи з друкованим текстом (письмовими текстами).
4. Методи наочного навчання історії.

1.Методи навчання історії в допоміжній школі.

Суть процесу навчання полягає у взаємодії вчителя та учнів з метою засвоєння учнями змісту програми з певного предмету, їх виховання, соціалізації та формування наукового світогляду. Під **методами** слід розуміти способи взаємозалежної діяльності вчителя та учнів у процесі навчання, спрямовані на досягнення мети, тобто здобуття учнями знань, умінь на навичок. Кожен метод навчання передбачає певну усвідомлену мету, систему дій, спрямованих на її досягнення.

Вивчення учнями курсу історії йде під безпосереднім керівництвом вчителя, що організовує процес вивчення історичного матеріалу з використанням різних методів, прийомів, засобів з метою більш міцного його засвоєння та розвитку пізнавальної активності учнів. Особливо складно це зробити в умовах спеціальної (допоміжної) школи, де повідомлення історичних відомостей вчителем неможливе без стимуляції розумової діяльності учнів з порушенням інтелекту. Вибір методів навчання має здійснюватися з урахуванням можливостей учнів і впливу на їх розвиток, корекції наявних недоліків у пізнавальній діяльності, формування особистості.

У педагогічній науці існують різні підходи до класифікації методів навчання. Критеріями виступають логічні шляхи засвоєння знань учнями, джерела здобування цих знань, ступінь активності учнів у їх засвоєнні тощо. Але жоден метод навчання не є універсальним.

У 60-ті роки минулого століття була запропонована класифікація методів за рівнями пізнавальної діяльності школярів із зростанням ступеня їх самостійності. Вона включала пояснювально-ілюстративний, репродуктивний метод, метод проблемного викладу, частково-пошуковий і дослідницький методи. Але дана класифікація методів не підходить до навчання в допоміжній школі, тому переоцінює роль і вагу пошукової роботи, недоступної учням з порушенням інтелекту. Тому найбільш застосованою і поширеною для цього типу навчальних закладів залишається класифікація за джерелами здобуття знань.

Повсякденна практика роботи вчителя знає лише три шляхи пізнання – пізнання історичних явищ шляхом сприйняття живого слова вчителя, пізнання шляхом сприйняття наочного матеріалу і шляхом читання. Ці джерела

необхідно використовувати для ефективного вирішення завдань при формуванні знань учнів, їх вихованні та історичному матеріалі, вироблення загальнонавчальних і специфічних для предмета різноманітних умінь, наприклад, таких, як оволодіння прийомами порівняння історичних подій, явищ, застосування вмінь і знань у практичній діяльності. Учнів допоміжної школи також необхідно активніше залучати до роботи з різними джерелами знань, допомагати їм виробити самостійність мислення.

Отже, для допоміжної школи доцільна така класифікація **методів навчання історії**:

- методи усного повідомлення історичного матеріалу;
- методи наочного навчання історії;
- методи роботи з текстом.

Практичні методи навчання історії відсутні у цій класифікації, бо практичні методи – це вміння застосовувати знання. Кожен із запропонованих методів навчання історії передбачає і практичний метод, він супроводжує всі інші методи. Так, наприклад, слухаючи виклад матеріалу вчителем, учні можуть скласти план його розповіді; читаючи текст підручника, вони заповнюють порівняльну таблицю або «стрічку часу» новими датами тощо.

Особливо важливе місце серед інших методів займають методи усного повідомлення історичних знань.

2. Методи усного повідомлення історичного матеріалу.

Живе слово вчителя у процесі навчання історії відіграє провідну роль: усний виклад не тільки є джерелом пізнання, а й супроводжує використання інших джерел; за допомогою усного слова здійснюється керівництво пізнавальною діяльністю учнів.

Слово вчителя на уроках історії виконує такі **функції**:

1. Інформаційну (відтворює цілісні картини минулого і сьогодення);
2. Логічну («веде» учнів від картин і образів історичного минулого до висновків, оцінок, понять, до розуміння закономірностей історичного процесу, спонукає самостійно мислити);
3. Виховну (розвиває патріотичні почуття і моральні якості учнів, розширює їх інтереси). У реалізації цієї функції усного слова велике значення має моральне обличчя самого вчителя, його переконливість, загальна культура, взаємини з класом.

Перелічені функції тісно пов'язані між собою. Яскраве і переконливе слово вчителя, впливаючи на розум і почуття учнів, надовго зберігається в пам'яті і сприяє міцності історичних знань.

У навчанні історії учнів з порушенням інтелекту роль усного слова вчителя ще більше зростає. Пояснення вчителя, його логіка, уміння доречно і чітко користуватися своїм мовленням є прикладом для школярів, свого роду

стереотипом, на основі якого формується мовлення і мислення учнів допоміжної школи.

Інші джерела пізнання (друковане слово, наочні посібники) залучаються вчителем історії для створення конкретних уявлень, емоційного впливу, рідше – як самостійне джерело знань.

До **методів усного викладу** в навчанні історії, що широко застосовуються як у загальноосвітній, так і в допоміжній школах, відносяться: розповідь, опис, пояснення, бесіда.

1. **Розповідь** у викладанні історії виступає у вигляді сюжетної розповіді або стислового повідомлення про історичні події.

Сюжетна розповідь – це послідовне сюжетне оповідання про історичні події чи процеси в їх розвитку, про конкретні дії народних мас та історичних діячів. Особливості цього методу – динамічність дії, конкретність події та достовірність в описі діючих осіб.

У стислому повідомленні міститься тільки інформація про історичну подію.

Кожна педагогічна розповідь має навчальний характер. Така розповідь повинна мати чітко поставлену мету, поділятися на логічно завершені частини, пов'язані між собою, давати матеріал для обмірковування і зацікавленості, захоплювати своїм змістом. Крім того, історична розповідь повинна давати точну орієнтацію в часі і просторі, викривати шляхом розбору конкретних фактів причини суспільних явищ, взаємини класів і особистостей, які брали участь у подіях, і підводити учнів до розуміння подій, значення результатів тих чи інших змін.

Розповідь на уроці історії в допоміжній школі треба будувати на матеріалах підручника, його структурі і фактичному матеріалі. Але при цьому не слід забувати, що підручник дає тільки короткий виклад конкретної події або явища, а завдання вчителя полягає в тому, щоб дати більш яскраву та повну картину історичних подій, згаданих у підручнику, допомогти учням з порушенням інтелекту легше і глибше усвідомити і засвоїти навчальний матеріал.

Для цього вчителю потрібна попередня робота з підручником: переглянути його текст, обдумати, як доповнення в нього зробити, які пояснення додати, як проілюструвати свою розповідь. Учитель може супроводжувати свій виклад наочними посібниками, витягами з документів або художніх творів, використовуючи різноманітні методичні прийоми та засоби, допомагаючи учням краще зрозуміти і запам'ятати зміст матеріалу. Основним у цій роботі має бути поєднання творчості вчителя з врахування пізнавальних можливостей конкретного шкільного класу.

Іншим важливим питанням побудови розповіді є її повнота. Розповідь може бути стислою, коли учням повідомляється лише про історичну подію, і більш детальною (розгорнутою) при створенні в учнів конкретних уявлень про

події. Викладати весь історичний матеріал у формі яскравого художнього оповідання недоцільно: це вимагає часу, а він на уроці обмежений. З іншого боку, це створило б додаткове навантаження на учня.

Докладна, розгорнута розповідь на уроках історії в допоміжній школі потрібна у випадках:

- при викладанні про найбільші історичні події, вивчення яких має важливе освітньо-виховне значення, і повинні залишити яскравий і глибокий слід у свідомості учня (наприклад, хрещення Русі, Полтавська битва тощо);

- коли необхідно створити в учнів змістовні і точні уявлення про нове для них історичне явище (наприклад, немає необхідності яскраво описувати всі селянські хвилювання другої половини XIX ст. в Україні, достатньо розповісти про гайдамаків у XVIII ст.);

- для підведення учнів до необхідних висновків і узагальнень (наприклад, розповідь про головні битви війни 1941-1945 рр. має допомогти зробити висновок про те, чому ці битви назвали головними).

Основні методичні вимоги до розповіді вчителя на уроці історії:

- розповідь повинна містити наукові факти, оцінки та узагальнення, матеріал слід вибирати з урахуванням вікових особливостей та пізнавальних можливостей учнів; уведення нових історичних термінів і понять необхідно супроводжувати поясненням, порівнюючи їх з уже вивченими. В оповіданні слід дотримуватися хронологічної послідовності, події розкриваються в динаміці історичного розвитку. Таким чином, розповідь повинна поєднувати науковість і доступність у викладі історичного матеріалу;

- розповідь повинна бути емоційною, тому що сухий, монотонний монолог вчителя перетворюється на просту інформацію про історичну подію, що знижує інтерес учнів і не стимулює їх думку. Шляхами досягнення більшої емоційності викладу може бути: використання принципу наростання дії; введення у розповідь прямої мови героїв; включення опису природи, на фоні якої розгорнулася дія, або типового облаштування житла, зовнішнього вигляду людей, знарядь праці, озброєння тощо;

- мова вчителя повинна бути достатньо голосною, чіткою, правильною; розповідь має вестися у нормальному темпі, із зупинками і виділенням голосом найбільш важливих і драматичних місць;

- за часом розповідь не повинна бути тривалою; на уроках історії в допоміжній школі вона повинна тривати до 10-15 хв.

Розповідаючи, вчителю історії слід пам'ятати, що учням з порушенням інтелекту важко самостійно розібратися як в окремих питаннях, так і в темі в цілому, тому їм необхідно надавати допомогу у сприйнятті нового матеріалу. Для цього можна використовувати, наприклад, такі **прийоми**, як запис плану розповіді на дошці, поєднання розповіді з елементами бесіди; розбір цікавих чи складних питань в ході розповіді; конкретизація деталей події або дій її учасників замість використання загальних фраз. Особливо важливо

конкретизувати однорідні події (повстання, війни), діяльність окремих історичних осіб, щоб уникнути заміщення історичних осіб у часі.

2.Опис – послідовний виклад ознак або особливостей історичного явища, його найістотніших ознак, стану, зовнішнього вигляду. На відміну від оповідання в описі немає сюжету, але є конкретний об'єкт, ознаки якого повідомляються учням. На уроках історії, як у загальноосвітній, так і в допоміжній школі опис є найпоширенішим методом усного викладу. Описуються умови життя людей, їх заняття, побут, знаряддя праці, пам'ятники культури, місця історичних подій тощо.

Опис може бути картинним і аналітичним.

Картинний опис сприяє створенню образних уявлень про події та явища минулого, використовується він частіше (наприклад, при описі монголо-татарської навали, селянських війн проти поміщиків).

Аналітичний опис застосовується при ознайомленні учнів з предметами побуту, знаряддями праці, політичним управлінням; він інколи наближається до пояснення (наприклад, так описується таран або башта, державне управління в той чи інший час).

Різновид опису – **характеристика**. На відміну від опису вона включає тільки точно сформульоване перерахування істотних рис і особливостей історичного явища у їх внутрішньому зв'язку. У виклад матеріалу вона вводиться з метою дослідження явища. Так, наприклад, дається характеристика історичного діяча, епохи, економічного стану країни тощо.

У навчанні історії учнів з порушенням інтелекту важливе місце займають характеристики видатних історичних діячів. Вони допомагають зрозуміти, що історію робили люди, але їх погляди, прагнення і дії були обумовлені конкретною епохою, класовою приналежністю. На прикладі історичної характеристики героя виховуються такі важливі риси і якості особистості учнів як патріотизм, мужність, справедливість, громадянська позиція тощо.

Характеристики учасників подій сприяють кращому розумінню самих подій.

3.Пояснення (роз'яснення) – це розкриття внутрішніх зв'язків і можливостей, зокрема причинних зв'язків, закономірностей, змісту, сутності і значення історичних явищ, розкриття нових понять, історичних термінів (наприклад, причини феодальної роздробленості Київської Русі, змісту і значення скасування кріпосного права тощо).

За допомогою пояснення полегшується розуміння і свідоме засвоєння історичного матеріалу учнями, зокрема у допоміжній школі, де інші питання доводиться пояснювати неодноразово, повертаючись до пройденого матеріалу.

На уроках історії пояснення використовується як самостійний метод і в поєднанні з розповіддю вчителя виступає в якості прийому. Так, наприклад, пояснюються нові історичні поняття, що зустрічаються в оповіданні про торговельні та військові походи часів Київської Русі: «волок» - це ділянка суші

між двома судноплавними річками, через яку в давнину перетягували судна для продовження плавання, «волочити» - тягнути, тягти по землі.

Пояснення використовуються і в тих випадках, коли вчитель дає інструктаж учням з виконання самостійного завдання на уроці або пояснює домашнє завдання.

4.Бесіда – усний метод навчання у формі діалогу. На уроках історії бесіда не може служити методом повідомлення нових знань, але її роль у навчанні велика. Бесіда передбачає активну, самостійну участь школярів в обговоренні, осмисленні історичного матеріалу, у поглибленні і розширенні історичних знань, виступає як метод перевірки засвоєння історичного матеріалу, як прийом мобілізації знань, активізації пізнавальної діяльності школярів на уроці.

На уроках історії в допоміжній школі бесіда виконує корекційну функцію, тому що зворотний зв'язок, встановлений під час бесіди з учнями, дозволяє вчителю побачити проблеми або неточності в знаннях і провести роботу щодо їх усунення.

Бесіда служить методом активного вивчення історичних знань учнями в ході розгляду та розбирання наочного або документального матеріалу (бесіда за картиною, по карті, експонату, змісту історичного документу). У бесіді з учнями за матеріалом, який виклав учитель, міститься у підручнику або вивченому раніше, легше виявити обсяг і якість знань, правильність або помилковість їх застосування. Бесіда в цих випадках є прекрасним методом перевірки розуміння і засвоєння учнями історичних знань.

Бесіда, завдяки притаманній їй формі діалогу, дає можливість залучити учнів у колективну розумову роботу, завжди є одним із прикладів мобілізації знань, необхідних для більш глибокого засвоєння учнями нового матеріалу. Під час бесіди вчитель організовує застосування учнями раніше отриманих знань для аналізу нового матеріалу і для виконання різних пізнавальних завдань. З цих позицій бесіда – незмінний метод навчання історії учнів з порушенням інтелекту. Побудова бесіди, що супроводжує всі етапи уроку, є важким методичним завданням. Дуже ретельно треба продумати послідовність і формулювання питань, причому не тільки головних, але й додаткових. Від змісту і характеру питань, від ясності і чіткості їх формулювання в значній мірі залежить успіх бесіди на уроці.

Вимоги до питань бесіди в допоміжній школі:

1. Питання повинні бути доступними, тобто такими, на які учні можуть відповісти на підставі наявних у них знань, а не шляхом випадкової здогадки. (не можна задавати питання такого типу: «Хто, коли і куди повів народ?», маючи на увазі відповідь: «Піп Гапон 9 січня 1905 року закликав народ йти до Зимового палацу»). Якщо мова буде йти про знання, отримані раніше, то необхідно попередньо задати додаткове запитання, що спонукатиме учнів згадати давно вивчені факти.

2.Питання повинні бути точними і визначеними, обсяг і зміст їх мають бути строго окресленими. Наприклад, замість запитання «Що ви знаєте про початок Великої Вітчизняної війни?», слід спитати «Яка країна напала на СРСР?», «Коли почалася війна?».

3.Питання мають стосуватися суттєвих сторін досліджуваних явищ. Наприклад, у бесіді про війну 1941-1945 рр. недоцільно ставити запитання «Скільки солдатів було у Червоній Армії на початку військових дій?». А от питання про роль громадян у партизанському русі, про значення партизанської боротьби у розгромі німецько-фашистських військ спрямовуватимуть учнів на аналіз суттєвих сторін цього явища та його оцінку.

4.Питання має бути дидактично простим, логічно однорідним, повинно ставити перед учнями тільки одне завдання. Не можна ставити подвійних або потрійних запитань (тобто питань, що містять у собі кілька завдань, що вимагають дві або три відповіді). Виняток становлять питання типу: «Коли і де відбулася подія?»

5.Недоцільно ставити альтернативні запитання, які потребують однозначної відповіді «так» або «ні», однак не можна взагалі відмовитися від постановки таких питань, вони часто необхідні як чергова логічна ланка в бесіді. Наприклад, «Чи можна говорити про зміну становища селян після скасування кріпосного права?» - «Так». – «Що ж змінилося?»

6.Необхідно повністю відмовитися від постановки питань-підказок.

7.Питання не повинні бути каверзними, адже завдання вчителя – полегшити учням розбір фактів, допомогти прийти до початкових висновків.

8.Кожне наступне питання має бути пов'язаним з попередніми і логічно, і хронологічно.

9.Питання повинні відповідати індивідуальним можливостям учнів.

Однак, вдалим формулюванням питань не закінчується підготовка вчителя до проведення бесіди. Важливо продумати зв'язок між питаннями, надавши обговоренню певну спрямованість, тобто намітити загальний задум бесіди. Цей задум отримає втілення в конспекті уроку і вигляді системи запитань, що мають на меті вести учнів до все більш глибокого розкриття суті досліджуваного явища. Зрозуміло, що в процесі живої бесіди можуть виникнути питання, не передбачені планом, і хід обговорення може трохи відхилитися від наміченого вчителем, проте план бесіди, не зв'язуючи вчителя, допомагає йому керувати ходом бесіди, надавши обговоренню чіткість та послідовність.

Вчитель в ході бесіди відіграє активну роль. Він не лише ставить запитання, а й спрямовує відповіді учнів, будить думку, підводить підсумки обговорення.

У практиці викладання у допоміжній школі використовуються такі **види бесід:**

Вступна бесіда. Проводиться зазвичай на початку уроку, має на меті підвести учнів до вивчення нового матеріалу шляхом:

- мобілізації знань, отриманих на попередньому уроці або ряді попередніх уроків;

- систематизація та узагальнення отриманих знань;

- мобілізації та систематизації знань учнів, отриманих самостійно (на основі життєвого досвіду, читання літератури, газет, Інтернету тощо).

Мобілізація знань, необхідних для успішного засвоєння матеріалу уроку, здійснюється не тільки на вступній бесіді, але й продовжується в ході викладу нового матеріалу шляхом постановки питань. Виклад ведеться на основі раніше отриманих знань. Наприклад, урок по темі «Голодомор» доцільно почати із вступної бесіди, тому що для участі в ній в учнів 9 класу знань недостатньо.

Контрольна бесіда. Має на меті перевірку ступеня розуміння викладеного, перевірку знань, результатів виконання самостійної роботи. Контрольна бесіда являє собою один з методів проведення поточного опитування за матеріалом попереднього уроку в тих випадках, коли вчитель ставить за мету перевірити загальну підготовленість класу в цілому і ступінь засвоєння знань учнями. В результаті такого опитування можуть бути виставлені оцінки. Шляхом поєднання перевіркової бесіди з індивідуальним викликом учнів можуть бути проведені спеціальні уроки опитування.

В якості особливого прийому в ході викладу або заклучній частині уроку вводиться елемент бесіди з постановкою діагностичних питань, що мають на меті виявити ступінь розуміння учнями викладеного матеріалу. Вони особливо необхідні при вивченні складних питань курсу історії. Прикладами контрольної бесіди можуть служити бесіди за такими темами: «Селяни-кріпаки», «Насильна колективізація», «Видатні битви Великої Вітчизняної війни» тощо.

Узагальнююча бесіда – метою якої є осмислення викладеного або вивченого історичного матеріалу, поглиблення та розширення історичних знань. Шляхом бесіди може бути проведено обговорення з учнями викладених вчителем історичних фактів, їх порівняння і протиставлення, оцінка їх історичного значення, виявлення причинно-наслідкових зв'язків тощо.

Функції аналітичної узагальнюючої бесіди:

- методичний прийом в ході подачі нового матеріалу вчителем, коли він в ході подачі ставить перед учнями питання, що вимагають осмислення, аналізу, оцінки факту, що подається, тобто включає елементи бесіди в свою розповідь або пояснення. Так, виклавши суть скасування кріпосного права, учитель ставить запитання: «Чи могло це поліпшити становище селян? Чому?». З'ясувавши, вчитель продовжує розповідь;

- один з методів осмислення інформації, що розглядається на уроці. У цьому випадку бесіда проводиться слідом за подачею матеріалу. Так, розповівши про нашествя монголо-татар на українські землі, вчитель проведе бесіду про причини поразки князівств Київської Русі в ході цієї боротьби;

- основний метод проведення уроку. Методом контрольно-узагальнюючої бесіди проводяться спеціальні уроки з теми, розділу, а також уроки, присвячені розбору історичних документів.

Заклучна бесіда. Проводиться в кінці уроку з метою:

- узагальнення, систематизації та підведення підсумків матеріалу, вивченого на уроці (за темою);
- перевірки ступеня розуміння і засвоєння матеріалу;
- закріплення вивченого.

Одним із завдань заключної бесіди може бути підведення учнів до змісту наступного уроку (теми). Так, заключний урок з теми «Визвольна війна під керівництвом Богдана Хмельницького» найкраще провести методом розгорнутої бесіди з розбиранням фактичного матеріалу, викладеного на уроках, а також проаналізувати питання про причини поразки, її уроки та наслідки. В ході бесіди можна робити записи (у вільній формі або таблиці).

Таким чином, питання бесіди являють собою послідовну постановку пізнавальних завдань, спрямованих на активізацію розумової діяльності учнів, пошук відповідей і широко застосовується на уроках історії в допоміжній школі.

3.Методи роботи з друкованим текстом (письмовими текстами).

Робота з підручником. Письмові джерела є основними джерелами в тому випадку, коли учні працюють над книгою, документом або газетою. У навчальному процесі використовуються різні друковані тексти, але місце і роль їх у вивченні історії неоднакова.

Учні допоміжної школи до 7 класу, у якому починається вивчення історії, вже мають навички пояснювального читання, отримані в початкових класах (переказ за частинами, складання плану за картинками, з'ясування головної думки тексту, відповіді на питання тощо). Ці навички слід закріплювати і при читанні історичних текстів зі значно ускладненим змістом і великим запасом нових слів.

У пояснювальній записці до програми з історії для допоміжної школи зазначається, що розповідь учителя необхідно поєднувати з вибіркоким читанням текстів з навчальної книги, дитячих журналів, книг та інших джерел.

Підручник вважається одним із засобів активізації пізнавальної діяльності школярів та дає можливість для реалізації корекційно-розвиваючих функцій у процесі навчання. Можна звертатися до підручника для пошуку фрази, дати, доказу, під час читання в особах, для підтвердження будь-якого пункту плану уроку. **Не можна тільки всі уроки історії зводити до читання і переказу текстів навчальної книги.**

План уроку вчитель складає, виходячи з програми і теми уроку, підбираючи різноманітні методи, в тому числі і роботу з текстом підручника безпосередньо на уроці. На одному із вступних уроків до курсу історії вчитель

повинен ознайомити школярів з підручником і навчити роботі з ним. Важливо, щоб учні не тільки читали текст параграфа з теми, що вивчається, але й використовували весь методичний матеріал підручника: зміст, наочність, додаткові тексти, питання та завдання, історичний словничок.

Програма з історії орієнтує вчителя на формування в учнів таких **умінь роботи з навчальною книгою**:

- користуватися підручником, орієнтуватися в тексті, ілюстраціях підручника;

- переказувати історичний матеріал з опорою на наочність за заздалегідь складеним планом;

- співвідносити зміст ілюстративного матеріалу з текстом підручника;

- переказувати зміст матеріалу, що вивчається, близько до тексту;

- виділяти головну думку в уривку історичної статті;

- оцінювати відповідь учня, доповнити його, користуючись підручником і картою.

Привчаючи учнів з перших уроків історії користуватися підручником для отримання знань про минуле і сьогоденне життя людей, треба ретельно стежити, щоб учень міг прочитати історичний текст з повним розумінням кожної думки, кожного виразу. Читанню обов'язково передують пояснення вчителя, в якому він, коли розповідав зміст статті, визначав завдання даної частини уроку, ставив питання, відповіді на які допоможе друковане слово, і роз'яснював усі незрозумілі слова і вирази, залучаючи наочні образи, роблячи записи на дошці.

У навчальній книзі з історії поміщені тексти різного характеру і служать різним цілям. Оповідання про перебіг подій допомагають уявити історичну обстановку, відчуття настрій дійових осіб. Іноді в такий текст вводиться пряма мова, діалог, оцінка.

Зовсім з іншою метою використовується діловий текст: пояснення, висновки, довідки, де точно і ясно розкривається зміст. Такі уривки корисно давати читати учням вголос або про себе в ході викладу того чи іншого пункту плану уроку. Таке поєднання роботи з текстами різного характеру (розповіді і пояснення) полегшує учням допоміжної школи засвоєння історичного матеріалу.

Крім основного тексту в навчальній книзі є допоміжний текст: підзаголовки, питання і завдання до розповідей і для повторення теми, підписи під малюнками. Всі ці тексти виділені особливим шрифтом, вимагають спеціального вивчення вчителем під час підготовки до уроку, вони можуть бути використані для спеціальних завдань учням під час класної роботи і для домашньої роботи.

Запитання і завдання сприяють організації пізнавальної діяльності школярів. Вони носять різноманітний характер, часто вимагають самостійних суджень, зіставлень. Пояснення нових слів (наприклад, «Випиши з тексту

розповіді нові для себе слова, знайди їх пояснення»), використання різних джерел для підготовки відповіді, наприклад: «На основі тексту та ілюстрацій підручника розкажи про заняття слов'ян».

Якщо учні (особливо на початку вивчення курсу історії) не можуть самостійно виконати подібні завдання, слід разом з ними прочитати питання, знайти в тексті фразу, де є відповідь, переказати його, розглянути малюнок тощо.

Словникова робота з опорою на підручник займає велике місце на уроці історії. Не тільки учитель пояснює нові слова-поняття, важкі слова і вирази, а й пропонує подібного роду завдання учням для самостійної роботи. Відсутність запасу історичних термінів, ускладненість мовного вираження вражень від дітей вимагають уважного читання вголос кожного нового слова, складання фраз із включенням нових термінів. Словникова робота допомагає домогтися чіткості уявлень, є основою для корекції мовлення.

Особливу увагу слід звернути на підписи до ілюстрацій. Їх слід **використовувати** для пояснення ілюстрацій, часом важкодоступних для самостійної роботи школярів з порушенням інтелекту. У ході уроку під керівництвом вчителя і після його пояснення учні можуть встановити зв'язок між текстом і зображенням.

На вступних уроках до нової теми завжди варто звертатися до змісту. Прочитавши заголовок розділу, наприклад «Наші предки в далекому минулому», і гортаючи сторінки, будемо пояснювати: ми дізнаємося про життя і заняття наших предків у VI-XIII ст. (показуємо на «стрічці часу»). Можливе звернення до змісту і на поточних уроках, особливо на повторювально-узагальнюючих, щоб уточнити хронологічні рамки, основні відмінності або риси епохи.

Робота з історичним документом.

Історія – наука, заснована на використанні документів як одного з джерел про життя людей в минулому. Серед джерел історичних знань документи мають особливе значення, тому що є безпосередніми пам'ятниками минулого і через це мають переконливість і доказовість. Документ дозволяє відчутти колорит епохи, допомагає створити яскраві образи минулого, умови для розвитку уяви школярів, зменшує можливість модернізації окремих подій.

Документ є засобом конкретизації навчального матеріалу, вимагає аналізу змісту, узагальнення отриманих відомостей, їх оцінки. Робота з документами вчить школярів мислити, міркувати, витягувати інформацію. Документи допомагають засвоїти важливі факти, поняття, закономірності суспільного розвитку.

Історичний документ розглядається як допоміжний засіб навчання до основного джерела знань – підручника, як засіб конкретизації навчального матеріалу. Методика роботи з документальним матеріалом передбачає його включення в урок та організацію роботи учнів над текстом документів.

Документальний матеріал міститься в підручниках після текстів параграфів, доповнюючи їх зміст. Історичні документи, подані в підручниках, відображають найважливіші проблеми історичного розвитку: соціально-економічний стан країни, внутрішню і зовнішню політику держави, громадський та революційний рух тощо. До таких документів відносяться уривки з літописів, мемуарів, статей законів, а також творів усної народної творчості, літературних творів тощо.

Маленькі уривки з історичних документів служать ілюстрацією до слів підручника. Вони обов'язково читаються і розбираються на уроці. Чим більш ранній за часом написання документ, тим більшої роботи він вимагає, зокрема необхідна словникова робота, без якої учні з порушенням інтелекту просто не зрозуміють наведений у підручнику уривок.

На відміну від загальноосвітньої школи в процесі вивчення історії в старших класах допоміжної школи не планується самостійна робота учнів з документальними джерелами, що вимагає глибокого аналізу, узагальнення, оцінки змісту документа.

Не тільки порушення пізнавальної діяльності учнів допоміжної школи не дозволяють проводити роботу з документами на уроці або при виконанні домашнього завдання, але й відсутність документального матеріалу, що доповнює підручники з історії для допоміжної школи.

Найчастіше учитель сам використовує історичні документи, включаючи їх в свою розповідь за темою уроку, попередньо переробивши і спростивши зміст, намітивши словникову роботу. Але уривок з документа має бути невеликим, простим і зрозумілим для учнів. повинен викликати у них інтерес до досліджуваного матеріалу. З цією метою вчитель може звернутися до хрестоматії з історії, виданої для загальноосвітньої школи, підбираючи для своїх уроків необхідний матеріал.

Включення документального матеріалу в розповідь учителя активізує сприйняття, мислення і викликає емоційний відгук в учнів з порушенням інтелекту. Фрагменти документа нерідко справляють велике враження і добре запам'ятовуються, виступаючи в подальшому в якості точок опори в завершальній бесіді. Але історичний документ може залучатися і з метою підвищення доказовості, переконливості розповіді вчителя, щоб підтвердити зроблені висновки.

Робота з періодичною пресою (Інтернетом).

У процесі навчання історії учні допоміжної школи вчаться працювати також і з періодичною пресою (Інтернетом) як джерелом знань, необхідним при вивченні подій, явищ минулого і сьогодення. Починаючи з 7 класу, вчитель вводить в урок історичний матеріал, підібраний з газет і журналів (відповідних сайтів Інтернету), який доповнює відомості, що містяться у підручнику. Але найбільшу роль періодична преса (Інтернет) відіграє у 9 класі при вивченні сучасного періоду розвитку України, даючи учням можливість повніше

представити події, що відбуваються в соціально-економічному, політичному і культурному житті країни, тим більше, що ні програма, ні підручник не в змозі відобразити те, що відбувається безпосередньо в даний час.

У газетах, засобах масової інформації часто висвітлюються історичні документи у зв'язку з річницями (датами) знаменних подій (річниці подій на Майдані 2013/2014 рр.), простежується зв'язок минулих подій із сьогоdnішнім днем, це важливо показати учням.

На сторінках ЗМІ (в Інтернеті) часто з'являються матеріали про видатних політичних діячів України, діячів культури, спорту. Імена відомих співвітчизників, їх біографії доповнюють шкільний курс історії.

Особливий розділ в місцевій періодичній пресі (на місцевих сайтах в Інтернеті) становить краєзнавчий матеріал, що висвітлює сторінки далекого і недавнього минулого краю, міста: культурно-історична спадщина, сучасний розвиток.

Але найбільша увага приділяється поточним подіям в країні, які ще не встигли отримати висвітлення в підручнику. Учні спеціальної (допоміжної) школи необхідно знайомити з тим, що зараз відбувається в нашій країні і в світі, вчити знаходити інформацію та аналізувати її самостійно.

Робота учнів допоміжної школи із ЗМІ та інтернетом може бути організована вчителем історії в такий спосіб:

- знайомство з рубриками, розташуванням матеріалів на газетних шпальтах (на сайтах);

- читання на уроці заміток і статей, підібраних вчителем, колективне їх обговорення та оцінка учнями подій, діячів, формування свого ставлення до них;

- самостійний підбір газетного матеріалу (або з Інтернету) учнями; підготовка повідомлень на основі прочитаного (побаченого);

- учням, що слабо встигають, вчитель сам може пропонувати інформацію, знайдену ним, яка є доступна цим учням за обсягом та змістом. Якщо учні не в змозі усно розповісти, про що прочитали (або побачили), вони можуть вил=ділити саме основне в цій інформації.

У процесі виконання завдань, пов'язаних з пошуком і вивченням необхідного матеріалу періодичної преси (Інтернету), розвивається активність і самостійність, розумова і мовленнєва діяльність школярів, розширюється кругозір, збагачуються їх суспільно-політичні уявлення, це сприяє соціальній адаптації учнів допоміжної школи.

Використання художньої літератури у викладанні історії.

Художня література – важливе джерело ознайомлення учнів з історичним минулим. Твори історичної тематики залучаються вчителем на уроках, в позакласній роботі з предмету, рекомендуються вчителем для самостійного читання. **Значення художньої літератури** у навчанні історії учнів з порушенням інтелекту:

- художні образи підвищують наочність викладу вчителем матеріалу;
- сприяють конкретизації навчального матеріалу;
- допомагають формувати уявлення про минуле;
- сприяють кращому запам'ятовуванню навчального матеріалу;
- підвищують емоційний вплив розповіді вчителя на учнів;
- виховують певне ставлення учнів до подій і героїв.

Підбираючи уривок з художнього твору для уроку історії в допоміжній школі, вчитель завжди повинен пам'ятати про те, щоб не перевантажити свій виклад літературними образами, які повинні тільки допомагати пізнанню історичного минулого, вирішуючи цим самим освітньо-виховні завдання уроку.

Введення літературних образів у розповідь учителя здійснюється тими ж прийомами, які використовуються при роботі з документами або художнім текстом, наведеним в підручнику історії.

Вчитель обов'язково рекомендує учням літературу для позакласного читання з історії перед вивчення нової теми, в процесі її вивчення або після її проходження. В умовах допоміжної школи доцільніше це робити на наступному уроці за новою темою, приурочивши до цього виставку рекомендованих книг. Результатом позакласного читання може бути присвячений спеціальний урок історичних читань, до якого учні готують повідомлення про прочитані книги, пишуть відгуки або твори, виконують малюнки за змістом прочитаних книг.

Поряд з додатковим читанням школярі можуть підбирати прислів'я і приказки з різних тем курсу історії, пояснюючи їх зміст і зв'язок з досліджуваним матеріалом. Так, наприклад, на одному зі вступних уроків за темою «Наша Батьківщина – Україна» вчитель просить школярів згадати прислів'я та приказки про Батьківщину. Ось деякі з них: «Жити – Батьківщині служити», «Бережи свою землю як матір улюблену», «Батьківщина-мати, умій за неї постояти» тощо.

Така робота сприятиме кращому розумінню історичного та літературного матеріалу, вихованню інтересу до предмету, а також корекції мислення, пам'яті, мовлення учнів.

Отже, різноманітні методи роботи з друкованим текстом знайдуть своє застосування в навчанні історії школярів з порушенням інтелекту при наявній обмеженості і специфіці цієї роботи.

4.Методи наочного навчання історії.

Наочним називається таке навчання, при якому уявлення і поняття формуються в учнів на основі безпосереднього сприйняття досліджуваних явищ або за допомогою їх зображень. Минуле не можна по-справжньому пізнати і зрозуміти, не представляючи його візуально, особливо дітям з порушенням інтелекту.

Принцип наочності – один з найважливіших принципів навчання у допоміжній школі, значення якого не знижується при вивченні історії в 7-9 класах. Створення в учнів з порушенням інтелекту конкретних уявлень необхідне не тільки при вивченні минулого, але й сучасного. Роль наочності при вивченні історичного і суспільствозначного матеріалу важко переоцінити, враховуючи особливості пізнавальної діяльності розумово відсталого учня і специфіку історичних та суспільствознавчих знань: досить високий рівень абстракції, відсутність у навколишній дійсності аналогів більшості історичних понять, неможливість опори на особистий досвід учнів при формуванні більшості історичних та суспільствознавчих понять.

Мислення учнів допоміжної школи вимагає образності та конкретності матеріалу, що сприймається. Учитель не може опиратися на особистий досвід учнів, на безпосереднє спостереження. І якщо на уроках історії не буде «образів минулого», то у відповідях учнів з'являться «залізні дороги у слов'ян», «гвинтівки у стрільців», «сараї замість хат у селян-кріпаків».

Наочність збагачує образне мислення, забезпечує міцність знань, розвиває спостережливість, уяву, мову, впливає на учнів, формує їхні естетичні уподобання. Наочні образи є основою для формування уявлень і понять. Звичайно, роль наочності у розумовій діяльності в міру дорослішання учнів знижується, але в умовах допоміжної школи не усувається повністю.

У навчанні історії учнів з порушенням інтелекту методи наочного навчання широко застосовуються поряд із словесними. Тим самим учитель вносить у навчання живе споглядання, що є висхідним ступенем пізнання.

У навчанні історії і в загальноосвітній, і в допоміжній школах використовуються різноманітні наочні засоби, тому існують різні їх класифікації. Але більшість методистів виділяють три **групи наочних засобів: предметну, образотворчу, умовно-графічну.** Деякі методисти виділяють також **внутрішню наочність**, під якою мають на увазі опору вчителя при викладі матеріалу на готові образи, сприйняті школярами раніше.

Проте у кожного учня уявлення індивідуальні і залежать від його особистого досвіду і здібностей. В учнів з порушенням інтелекту є невідповідність уявлень (нечіткість, неточність, спотворення). Подоланню цих недоліків багато в чому сприяє використання в навчанні предметної, образотворчої та умовно-графічної наочності.

Предметна наочність має особливу пізнавальну цінність, передбачає безпосереднє сприйняття справжніх речових пам'яток історичного минулого та його матеріальних слідів. Вона включає архітектурні пам'ятники (Софійський собор у Києві), пам'ятні місця подій (Майдан), знаряддя праці, предмети побуту, транспортні засоби, зброя, витвори мистецтва тощо.

Демонстрація предметної наочності не є провідним методом повсякденних уроків історії як у загальноосвітній, так і в допоміжній школі, оскільки, з одного боку, небагато пам'яток дійшло до нас у незмінному вигляді, а з іншого

боку, вони все одно не можуть бути об'єктом безпосереднього сприйняття для більшості учнів. Речові пам'ятки музейних експозицій більш доступні для використання в навчальному процесі. З цією метою вчителі історії планують проведення навчальних екскурсій в музеях (історико-краєзнавчих, мистецьких, меморіальних).

Зображувальна наочність передбачає використання науково обґрунтованих реконструкцій архітектурних пам'яток, предметів праці та побуту, художніх композицій. Зображувальна наочність, яка використовується на уроках історії, представлена різними макетами, моделями, малюнками, фотографіями, навчальними картинами, кінофільмами.

Образотворчі засоби в наочному навчанні посідають чільне місце, їх роль особливо зростає в умовах спеціальної (допоміжної) школи. Знаряддя праці різних епох, зовнішній вигляд людей, їх житла – все це вчитель описує за допомогою показу зображень цих зображень. Скільки б ми не говорили про борони-суковатки або гончарний круг, розумово відсталі не будуть собі уявляти ці середньовічні знаряддя праці, поки не побачать їх зображення на картині або у вигляді схематичного малюнку на дошці, або у вигляді найпростішої моделі або макету.

Умовно-графічна наочність відображає суть історичних явищ, їх взаємозв'язок і динаміку мовою умовних знаків. Вона представлена картами, схемами, планами, діаграмами і графіками. При використанні умовно-графічної наочності на уроках історії у допоміжній школі виникають складності, пов'язані з тим, що конкретність мислення учнів з порушеннями інтелекту не завжди дозволяє їх правильно переробляти інформацію представлену в умовній формі, і використовувати її як джерело історичних знань.

На уроках історії в допоміжній школі використовуються такі ж наочні посібники, як і в загальноосвітній школі, але вчитель має встановити, що з цих посібників слід взяти, а що видозмінити, спростити. Критеріями відбору є, перш за все, достовірність зображення і доступність для сприйняття учнями. Так, на уроках історії в 7-8 класах переважає образотворча наочність, рідше буває представлений сам предмет, але на навчальних екскурсіях це можна компенсувати. У 9 класі зростає роль умовно-графічної наочності, але все одно вона використовується не так широко, як у загальноосвітній.

Демонстрація зорової та слухової наочності за допомогою технічних засобів навчання знаходить широке поле застосування на уроках історії, але при навчанні учнів з порушенням інтелекту методика роботи змінюється.

Вчитель підбирає наочні посібники на весь навчальний рік, розподіляючи їх по класах і темах.

Наочність, що використовується на уроках історії, має відповідати таким вимогам:

- доступність сюжету;
- достовірність змісту;

- достатній формат для фронтальної роботи;
- барвистість та яскравість зображення;
- відповідність змісту досліджуваного матеріалу;
- акуратність та естетичність саморобних наочних посібників;
- дозування наочних посібників, щоб урок не був перенасичений;
- час демонстрації наочного приладдя (посібник має з'являтися в потрібний момент часу) і забиратися після завершення роботи на ньому).

Прийоми роботи з навчальними картинами на уроках історії.

Серед засобів образотворчої наочності у викладанні історії велике місце займають картини на історичні теми, що дають цілісне, конкретне і яскраве уявлення про історичне явище, подію, героя. До навчальних картин належать наочні посібники, спеціально створені художниками до певних тем шкільного курсу історії. Ці картини відповідають віку учнів і відображають істотні явища чи події минулого, вони прості за композицією. На уроках історії можуть використовуватися і художні твори історичного живопису, створені художниками як твори мистецтва певного жанру. Такі картини вчитель допоміжної школи ретельно відбирає, хоча частина з них входять в серію навчальних картин.

Історичні картини, що використовуються в школі, поділяються на **4 групи**:

1. Подієві картини відображають важливі події, неповторні факти громадського життя, військового минулого, класової боротьби («Переяславська Рада» та інші);

2. Типологічні картини відображають явища, типові для певної історичної епохи, багаторазово повторюються («Партизани на відпочинку», «Полюддя»).

3. Історичні пейзажі – це зображення стародавніх міст, споруд, архітектурних пам'яток і ансамблів («Софійський собор у Києві»).

4. Історичні портрети передають образи типових уявлень суспільних груп і класів, видатних історичних діячів («Богдан Хмельницький», «Іван Мазепа»).

При навчанні учнів допоміжної школи найбільший ефект від використання історичних картин досягається при їх оптимальному поєднанні з живим словом вчителя (розповіддю або описом, бесідою). На уроці використовуються, як правило, одна картина, рідше – дві, якщо вони допомагають краще пізнати подію, явище, показавши їх з різних боків.

При підготовці до уроку вчитель, перш за все, враховує роль історичної картини в поясненні теми уроку. Залежно від цього обираються і методи роботи з нею.

Подієва картина найчастіше використовується вчителем як основа для побудови яскравої сюжетної розповіді, вона може більш глибоко розкрити драматизм і динаміку зображеної події. Заміна розповіді бесідою з опорою на подієву картину знижує емоційний тонус, освітній на виховний ефект. Іноді

зміст картини взагалі неможливо розкрити методом бесіди, тому що для цього учні повинні володіти певним запасом історичних знань.

Типологічні картини дають багатий матеріал для розгорнутої бесіди з учнями, що допомагає їм самостійно отримувати знання (можлива розповідь вчителя з опорою на картину). Так, наприклад, за картиною «Полюддя» учні, керуючись питаннями вчителя, з'ясовують: хто збирав данину; в яку пору року князь виїжджав за даниною; чим ще він займався під час об'їзду підвладного населення; чим платили данину, куди і на чому її вивозили; навіщо при зборі данини князю потрібна була дружина.

Таким чином, використовуючи сюжетну (подієву або типологічну) картину на уроці, вчитель не тільки формує історичні уявлення й поняття, а й вчить школярів підходити до картини як до джерела історичних знань. Для цього необхідно в ході уроку підготувати учнів до сприйняття картини, дати їм можливість сприйняти картину в цілому і тільки після цього організувати її детальний розгляд, «читання» і «тлумачення». Демонстрація картин з кожної теми програми допомагає учням при повторенні і закріпленні матеріалу; їм подобається дізнаватися про ті історичні особи, життя і діяльність яких вони вивчали. Ці роботи допомагають пригадати вивчене, і учні відчують впевненість у своїх силах. У такому підході полягає корекційна спрямованість процесу навчання історії в допоміжній школі.

Історичний краєвид краще за все поєднується з описом і поясненням вчителя. Залежно від демонстрованого об'єкта може бути використаний аналітичний або картинний опис. При розгляді пам'яток культури використовується картинний опис.

Історичний портрет необхідний при вивченні історико-біографічних відомостей. Портрет конкретизує образ історичного діяча, відображає риси його особистості, передає особливості епохи (через костюм, зачіску, обстановку тощо).

Портрети поділяються на сюжетні (портрет включений в сюжетну або побутову композицію), групові (дозволяють розкрити соціальні відносини, класову приналежність), індивідуальні або героїчні (зображений один герой, переданий не лише його зовнішній вигляд, а й внутрішній світ). Прийомами роботи з портретами є характеристика, розповідь про життя і діяльність історичної особи, звернення до спогадів людей, які особисто знали людину, портрет якого демонструється на уроці.

Отже, різним видам історичних картин, які використовуються на уроках історії, відповідає і розмаїття прийомів роботи з ними. Вчитель не тільки буде свій виклад з опорою на історичні картини, але й, застосовуючи їх, він намагається активізувати пізнавальні процеси учнів. Говорячи про специфіку роботи з картинами в допоміжній школі, треба зазначити, що продемонструвавши картину, поставивши низку запитань, вчитель домагається того, що діти осмислюють її зміст, а потім синтезують матеріал аналізу в назві

картини. Потім вчитель пропонує придумати оповідання, в якому б розповідалося про події, що передують сюжету картини, або про наступні події.

Прийоми роботи з ілюстраціями підручника.

Ілюстрації підручника органічно входять в його зміст, створюючи конкретний зоровий образ історичних фактів. Розглядаючи підручник як джерело знань, учням необхідно враховувати інформацію, яку містять ілюстрації. Вчитель повинен придумати завдання із застосуванням ілюстрацій при роботі школярів з підручником на уроці та вдома. У допоміжній школі основна робота з ілюстраціями ведеться на уроці. У підручнику ілюстрації дано до кожного параграфу і працювати з ними учням з порушенням інтелекту зручніше, ніж з навчальними картинками, тому що по малюнку у підручнику легше розібратися у всіх деталях.

Ілюстрації підручника різноманітні. До них відносяться малюнки окремих предметів, зображення архітектурних пам'яток, репродукції творів мистецтва, сюжетні та побутові композиції, портрети, плакати, документальні фотографії. Жодна ілюстрація, що відноситься до теми уроку, не повинна залишитися поза увагою, має бути пояснена.

Обов'язкова вимога в роботі з ілюстраціями – співвідношення їх з текстом підручника. Вчитель може запропонувати учням завдання: визначити, що зображено на ілюстрації, знайти опис у тексті і порівняти із зображенням; знайти, що нове можна дізнатися з ілюстрації. Учні допоміжної школи також повинні вміти описувати ілюстрацію або розповісти про зображену на ній подію. Необхідно звернути увагу на назви ілюстрацій, текст під ними, що доповнює основний текст параграфу.

Прийоми роботи з умовно-графічною наочністю.

До умовно-графічних посібників відносяться карти, графіки, схеми та діаграми. Умовно-графічні посібники створюють у школярів символічні образи. Відображаючи кількісні та якісні сторони історичного процесу, істотні ознаки суспільних явищ, тенденції їх розвитку, вони відіграють істотну роль у встановленні причинно-наслідкових зв'язків та понять.

В силу притаманних їм специфічних особливостей ці посібники рідко використовуються на уроках історії в допоміжній школі, крім 9-го класу. Учні з порушенням інтелекту не завжди розуміють мову цифр, не пов'язують цифровий матеріал із соціально-економічними процесами. Спрощені варіанти такої наочності залучаються іноді до ілюстрацій окремих положень досліджуваного матеріалу.

У допоміжній школі може використовуватися схематичний малюнок (схема битви, політичного устрою, економічних зв'язків). Поряд із схемами з підручника вчителем залучаються і підготовлені заздалегідь на плакатах, презентації або відтворювані крейдою на дошці безпосередньо на уроці. Учні допоміжної школи більш доступний малюнок на дошці, що виникає в міру викладу матеріалу вчителем, що забезпечує одночасність сприйняття слова і

образу: показує явище чи подію в динаміці, що полегшує розуміння історичного матеріалу. В кінці уроку під час закріплення учні самі малюють в зошити, копіюючи малюнок вчителя або з підручника. Таким чином, малювання на класній дошці є одним із методів корекції, тому що залучає учня до активного сприйняття і розбору матеріалу, розвиває спостережливість, інтерес до історії.

Наведемо приклад використання схематичного малюнку на дошці на уроці на тему «Створення СРСР, 30 грудня 1922 року».

СРСР

Українська республіка Білоруська республіка Закавказька республіка
(Грузія, Вірменія, Азербайджан)

Пояснюючи причини об'єднання радянських республік в єдину союзню державу, вчитель розповідає про прийняття Договору про утворення СРСР від 30 грудня 1922 року на Першому Всесоюзному з'їзді Рад і перераховує республіки, які увійшли до його складу. Одночасно на дошці малюється схема.

Схематичні малюнки можуть супроводжувати і усні відповіді учнів на уроках, полегшуючи відтворення знань.

Поряд з малюнками на дошці при поясненні подій або процесів використовуються друковані або саморобні аплікації. Їх застосування «оживляє» схематичний малюнок, краще ілюструє розповідь вчителя, розвиває уявлення учнів.

До схематичних наочних посібників відносяться карти, карти-схеми, плани місцевості тощо. В основному вони використовуються для формування просторових уявлень, але інша їх функція полягає у розкритті зв'язку між історичними подіями, явищами, їх динамікою і сутністю. Наприклад, картка «Зростання території держави в давнину» показує динаміку цього процесу.

Література:

1. Баханов К.О. Професійний довідник вчителя історії. / К.О. Баханов. – Х.: Вид.група «Основа», 2012. – 239 с.: табл. – (Серія «Професійний довідник»).
2. Вимоги до уроку в спеціальній школі для дітей з вадами інтелекту / Укл. Миронова С.П. // Методичні рекомендації. - Кам'янець- Подільський, 1998. – 24с.
3. Левітас Ф.Л., Салата О.О. Методика викладання історії. Посібник вчителя./ Ф.Л. Левітас, О.О. Салата. – Х.: Вид.група «Основа», 2006. – 96 с. – (Б-ка журн. «Історія та правознавство», Вип. 8 (32)).
4. Методика викладання історії в допоміжній школі: методичні рекомендації/ упорядники – Гіренко Н.А., доцент кафедри методики корекційної освіти, Гришин Ю.І., вчитель допоміжної школи № 4, м.Донецьк, Липа В.О., доцент кафедри корекційної педагогіки та спеціальної психології. – Слов'янськ: СДПУ, 2010. – 157 с.

